

římská historie, řecká historie a kultura (u I. sloupce bychom zařadili i doklady nejdůležitějších nápisů); od II. stol. př. n. l. tvoří tabulky sloupce římská kultura, řecká historie a kultura, od IV. stol. n. l. pak posledně jmenovaný sloupec odpadá. Konečně následuje jmenný index (635-644) a podrobný obsah (645-657).

Velkým kladem publikace je to, že se římská literatura uvádí vždy do souvislosti s řeckými vzory, a pokud je to možné, také s literaturou moderní (srov. pojednání o tradicích téměř u každého z autorů), a v tomto rámci je čtenáři předkládán podíl všech římských autorů na formování evropské literatury - najdeme tu prakticky tzv. „petitové“ spisovatele, i když je zde věnována pozornost i autorům v příručkách podobného druhu neprobíraným. Nutno připomenout, že recenzovaná učebnice předpokládá u studentů jistou znalost antických dějin a filozofie, třebaže se v úvodcích k hlavním oddílům nastiňuje zásadní problematika historického vývoje té či oné doby.

Jak jsem to naznačila již na začátku této recenze, G. B. C. neprobírá dějiny literatury podle literárních druhů, nýbrž v rámci kritérií chronologických podle jednotlivých autorů, čímž kniha tvoří jistý protiklad i doplněk k dějinám Gentiliho. Promyšlený pedagogický přístup lze vidět jak při způsobu sestavování jednotlivých kapitol a tabulek, tak při uvádění heslovitých shrnutí na okrajích stránek, jež napomáhá k snadnějšímu zapamatování nejdůležitějších faktů. Zcela spolehlivé jsou četné odkazy, svůj význam mají i obsahy vybraných nejdůležitějších spisů. Pokud jde o ukázky, nejsou tu tak časté jako u Gentiliho a jsou uváděny v latinském originále.

Z celé práce - a také z bohaté bibliografie - je vidět, že autoři vycházeli z nejnovějších vědeckých poznatků a jejich dílo často převyšuje požadavky běžně kladené na učebnice. Mohli bychom snad vytknout, že někdy je bibliografie až příliš jednostranně orientovaná na produkci italskou, což by bylo v příručce pro studenty odůvodnitelné, kdyby šlo o zásadu uplatňovanou obecně.

Dagmar Bartoňková

Menander, *Sentenzen*. Übertragen von Siegfried Jäkel mit 22 farbigen Tuschezzeichnungen von Rolf Münzner. Teubner - Leipzig 1986, stran 120.

Dnes již díky papyrologii známe souvislé úseky Menandrova dramatického díla, ale doposud neztratily na půvabu jeho sentence, od starověku pro svou nadčasovost stále oblíbené. Jejich nejpůlnější, abecedně seřazenou sbírku vydal S. Jäkel v Teubnerském nakladatelství roku 1964 pod titulem *Menandri Sententiae - Comparatio Menandri et Philistionis*. Pro překlad do němčiny si však jako předlohu vybral rukopisnou sbírku rozsahem menší - celkem 532 veršů, z nichž v překladu deset vypustil a dva přidal - , sbírku, jež je počtem vybraných trimetrů nepříznivá ženám (str. 23-28), ale veleblí přednosti přátelství (str. 92-97), oceňuje význam výchovy (str. 69-73), varuje před špatnými lidmi (str. 78-80), chválí dovednost myslet (str. 98-102) i mlčet (str. 81-83), upozorňuje na vrtkavost osudu (str. 85-88) a dotýká se i jiných mezilidských vztahů a životních zvrátů.

V Menandrových sentencích jsou obsaženy aktuální postřehy, které v helénistickém světě nabývaly aktuální platnosti. Řecká humanita takto přechází ve všeobecně platné lidské mravní principy, u nichž se v rámci kosmopolitního ideálu stírají sociální rozdíly a ve filozofickoetickém pohledu se při zdůrazňování vzájemné důvěry zlo obrací v dobro. Ostatně i božstvo ztrácí u Menandra svou mytickou podobu a přemísťuje se do lidského nitra. V tom smyslu vyznívá sentence 27/848 (první číslice značí sentenci v německém překladu, druhá verš v edici řeckého originálu) „Kümmere dich um deine Seele, soweit du es vermagst“, což svým

způsobem obsahově koresponduje se zcela moderně znějícím úslovím 273/762 „Sich selbst zu erkennen, ist für alle von Nutzen“.

Ve svém doslovu (str. 115-119) definuje Jäkel sentence jako obecné životní moudrosti, v nichž lze v nám neznámém konkrétním kontextu tušit spíše možné skutečnosti než ustálené pravdy (str. 117). Proto také pokládá za bezpředmětné snažit se o přesnou slovní nápodobu Menandrova vyjadřování a jeho iambické trimetry tudíž překládá volným veršem, někdy jedním, nejčastěji dvěma a někdy také třemi. Desetkrát pro Menandrov verš potřebuje dokonce celé čtyřverší (67/196, 183/237, 200/742, 224/288, 255/444, 298/347, 352/366, 411/186, 455/385, 503/801) a jednou pětiverší (69/296); dvakrát jsou pak do čtyřverší (76/39n., 340/57n.) a jednou do pětiverší (135/37n.) pojety dva spojené Menandrovky verše.

S. Jäkel tedy neusiluje o filologicky věrné vyjádření, jde mu spíše o vystižení myšlenky. V krajním případě mu k tomu stačí čtyři slova (např. 192/110 „Alle Menschen müssen sterben“), nebo se naopak uchyluje ke konkretizujícímu výkladu (např. 255/444 „Das Schiff bewahrt sich erst, wenn es den Hafen verläßt, und das Leben beginnt erst dann, wenn der Schmerz aufhört“, nebo 352/366 „Entscheide dich für die Gleichheit und hüte dich davor, mehr gelten und besitzen zu wollen als andere“).

Jak je z citací patrné, má německá verze v závislosti na jiné rukopisné předloze zcela odlišné číslování sentencí než řecký text v edici z roku 1964. K tomu, aby bylo možno kontrolovat překlad s originálem, slouží konkordance obou různých číslování (str. 106-112; pět nepřesností v číslech by mělo být opraveno na 76/39f., 247/587, 320/152, 343/442, 423/874).

Klasicky vzdělání obdivovatelé Menandrovky mistrovské díkce by zajisté přivítali, kdyby měli originál i překlad v jedné knižce. Avšak předložený překlad - kupodivu vůbec první v němčině (srov. str. 116) - se obrací k širším čtenářským vrstvám, jimž chce ukázat, co mělo z Menandra oblibu ve středověku a co i dnes zůstává pevnou složkou naší kultury. A je-li přeložená sbírka Menandrových sentencí takto pochopena, pak ani moderní manýristické ilustrace Rolfa Münznera nevzbuzují v sousedství myšlenek formulovaných před více než dvěma tisíci lety dojem nemístného anachronismu.

Josef Česka

Alexander Demandt, *Die Spätantike - Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284-565 n. Chr.* Handbuch der Altertumswissenschaft, III. Abteilung, 6. Teil. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1989. XVIII + 612 stran + 3 mapy.

Když roku 1967 publikoval H. Bengtson *Grundriß der römischen Geschichte nebst Quellenkunde, 1. Band: Republik und Kaiserzeit bis 284 n. Chr.* (HdA III.5.1), ohlásil - ostatně i jako současný vědecký redaktor HdA - ve své předmluvě, že druhý svazek s výkladem o pozdně římské říši z pera K. F. Strohekeru bude následovat. Tehdy však stěžil kdo mohl tušit, že se Pozdní antiky dočkáme teprve po uplynutí dvaadvaceti let. Poté totiž, co se K. F. Stroheker úmyslně sepsat druhý díl zmíněného Přehledu římských dějin zřekl, ujal se tohoto úkolu A. Demandt, ale čím déle podle svých slov (str. V) nad prací seděl, tím lépe chápal Strohekerovu rezignaci i smysl otázek svých kolegů, zda na díle pracuje sám. A nebylo divu, neboť do něho kromě charakteristiky pramenů (str. 1-33) a vylíčení dějin (str. 34-210) vřadil také systematicky podané pozdně antické realie (str. 211-469) a nadto ještě připojil oddíl nadepsaný *Die Deutung* (str. 470-492), obsahující výkladové teorie a základní historické otázky včetně pokusů o jejich řešení. Knihu pak uzavírá Anhang (str. 493-612), v němž nalezneme jednak seznamy